

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN FELSEFESİ BİLİM DALI

DİN FELSEFESİNDE DİN VE ESTETİK

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Rukıyye Ayşe ÖZTÜRK

BURSA 2020

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN FELSEFESİ BİLİM DALI

DİN FELSEFESİNDE DİN VE ESTETİK

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Rukıyye Ayşe ÖZTÜRK

Danışman:
Prof. Dr. İsmail ÇETİN

BURSA 2020

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri anabilim dalı, Din Felsefesi bilim dalında 701621002 numaralı Rukiyye Ayşe Öztürk'ün hazırladığı "Din Felsefesinde Din ve Estetik" konulu Yüksek Lisans Tezi çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 27/01/2021 günü 13⁰⁰-16⁰⁰ saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve

Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. İsmail ÇETİN

Üye

Dr. Ergin ÖGCEM

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Enver UYSAL

Bursa Uludağ Üniversitesi

Tarih

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 15/01/2020

Tez Başlığı / Konusu: **DİN FELSEFESİNDE DİN VE ESTETİK**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 37 sayfalık kısmına ilişkin, 15/01/2020 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 6 'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları dahil

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
15/01/2020

Adı Soyadı : Rukiyye Ayşe ÖZTÜRK
Öğrenci No : 701621002
Ana Bilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Programı : YL
Statüsü : Yüksek Lisans

Danışman

Prof. Dr. İsmail ÇETİN

Tarih: 15/01/2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Din Felsefesinde Din ve Estetik” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

27.01.2022
Tarih ve İmza

Adı Soyadı	: Rukıyye Ayşe ÖZTÜRK
Öğrenci No	: 701621002
Ana Bilim Dalı	: Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	: Din Felsefesi
Statüsü	: Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Rukıyye Ayşe ÖZTÜRK
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı	: Din Felsefesi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: viii + 37
Mezuniyet Tarihi	: / / 2020
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. İsmail ÇETİN

DİN FELSEFESİNDE DİN VE ESTETİK

Çalışmamız estetik biliminin din ve iman alanlarında ilişkilerinin ele alındığı bir çalışmadır. Birinci bölümde estetik ve iman konuları tarihsel bağlamda ele alınmış olup insanlık tarihi boyunca ele alınan ‘güzel ve ‘güzellik kavramları karşılaştırılmıştır. İkinci bölümde ‘Tanrı’ teriminden yola çıkarak delilleri ve bir yaratıcı olduğu fikrinin sanat ve estetik konusundaki bağlamı ele alınmıştır.

‘Estetik delil’ ve ‘İnayet ve İhtira’ delillerinin incelendiği bölümde ise gerek evren gerekse insanın kendi fitratında mevcut olan bir Yaratıcı fikri olduğu örneklerle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tanrı, Estetik, Din, İman, Felsefe, Sanat

ABSTRACT

Name and Surname : Rukıyye Ayşe ÖZTÜRK
University : Bursa Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Philosophy and Religion Sciences
Branch : Philosophy of Religion
Degree Awarded : Master
Page Number : viii + 37
Degree Date : / / 2020
Supervisor : Prof. Dr. İsmail ÇETİN

RELIGION AND AESTHETICS IN PHILOSOPHY OF RELIGION

The aim of this thesis is to study the relationships of religion and belief fields within the aesthetic science. First part of the work consists of aesthetics and faith in historical context, and how the meaning of "beautiful" and "beauty" is perceived from the beginning of human history. Second part of this dissertation studies the connection between the idea of "god" supported by evidencem and art and aesthetics.

The section of "Evidence based aesthetics" and "Grace and Revelation" focuses on proofs of both universe and already existing idea of a "creator" in human nature.

Keywords: God, Aesthetics, Religion, Faith, Philosophy, Art

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ESTETİK VE İMANIN MAHİYETİ

1. ESTETİK	3
1.1. Estetiğin Konusu	4
1.1.1. Xenophon (MÖ 431-354).....	4
1.1.2. Platon (MÖ 427-347)	4
1.1.3. Plotinos (204-264).....	5
1.1.4. A.G. Baumgarten (1714-1762) ve I. Kant (1724-1804).....	5
1.1.5. Hegel (1770-1831)	6
1.1.6. B. Croce (1866-1952)	6
1.2. Estetiğin Ontolojik Ve Epistemolojik Yapısı.....	7
1.3. Estetiğin Problemleri.....	8
2. İMAN	10
2.1. İmanın Mahiyeti	10
2.2. Bilgi Ve İman İlişkisi	12

İKİNCİ BÖLÜM

ESTETİK VE SANATIN İMAN DÜNYAMIZLA İLİŞKİSİ

1. TANRI VE ESTETİK	14
1.1. Tanrının Varlığı.....	14
1.1.1. Ontolojik Delil	15
1.1.2. Kozmolojik Delil.....	16
1.1.3. Ahlak Delili	17
1.1.4. Estetik Delil (Nizam Ve Gaye Delili)	19
1.1.5. İnat ve İhtira Delili	19
2. ETİK VE ESTETİK	21
3. BATI VE İSLAM DÜNYASINDAKİ TEZAHÜRLER.....	23
3.1. Resim	24
3.2. Heykel	25

3.3. Hat	26
3.4. Ebru ve Tezhib	27
3.5. Musiki	27
3.6. Mimari.....	29
4. AYET VE HADİSLERDE ESTETİK	30
4.1 Ayetlerde Estetik.....	30
4.2. Hadislerde Estetik	32
SONUÇ.....	34
KAYNAKÇA	35

GİRİŞ

Din felsefesi konuları içerisinde çok bahsedilmemekle beraber gerek Tanrının varlığının delillerinde “nizam ve gaye delili” olarak, gerekse problemlerin açıklanmasında ahlaki ve dini tecrübeyle birlikte ele alınan konulardan biri de “estetik” konusudur. Bu konu ilkçağdan başlayarak günümüze kadar gelen, insanların “güzel”i isteme ve arama noktasında bir araya geldiği ve birçok düşünürün de elde ettiği tecrübe ve delillere de bakılırsa sonuçta bir ‘yaratıcı ve Tanrı’ düşüncesine vardığı görülen bir felsefedir.

Estetik kelimesi duyumla nitelenen, duyularla algılanabilen anlamlarına gelir. Duyularla algılanabilen güzelliğin incelenmesi, güzellik duygusunu ortaya çıkarmaya has olan olarak tanımlanmıştır.¹ İnsanlar yüzyıllar boyunca her alanda gerek günlük hayatlarında gerekse din ve iman alanlarında güzel olanı istemiş ve yaptıkları tüm işlerde güzel olanı bulmaya çalışmışlardır.

Estetik özne; estetik bir tutumla deneyim yaşayan, estetik nesnelere değerlendiren, yorumlayan, eleştiren kişidir. “Güzel, bilinçli varlığın işidir ve insan olmanın anlamını ortaya koyar.”² İnsanın ilgilendiği her alanda güzele olan bir yatkınlığı vardır. Bu konu genelde felsefe tarihinde özelde din ve İslam felsefelerinde delillerle açıklanmaya çalışılan bir konudur. İnsan olmanın gerekliliği olarak biz bir düzen, nizam ve amaç belirleriz. Bu yüzden estetik demek sadece ‘güzel olan’ değildir. Bunun tezahürlerini de gerek sanat noktasında gerek de inanç ve iman noktasında görebilmekteyiz.

Sanat noktasında baktığımız zaman İslam dünyasında ve batı dünyasında bu noktalar ayırım göstermektedir. Estetik konusu kişilerin inanç ve iman dünyasına görüldüğünden fazla etkide bulunmuştur. Bu noktada baktığımızda İslam dünyasında heykel ve resim sanatının olmaması ve aksine batı dünyasında bunların çok daha fazla yer alması dikkat çekmektedir.

¹ Süleyman Hayri Bolay, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri sözlüğü*, Nobel Kitap, 11. b., s.118.

² Aydın Işık, *Din ve Estetik*, Ötüken Yayınları, s.13.

Çalışmamızda estetik ve iman konusunun ve özellikle iman konusunda inanç ve tasdik kavramları ele alınmaya çalışılmıştır. İman ve inanç kavramları benzer kavramlar gibi görünse de aslında mahiyet ve sınırları açısından farklılık arz etmektedir. İman kelimesi inanç kelimesine göre dini anlamda çok daha kapsayıcı bir rol üstlenir. Her inanılan objeye iman edilmez. Fakat iman edilen objelere zaten inanma eylemi gerçekleşmiştir. Tanrı inancında da bu şekilde bir yolla ilerlenir. “Tanrı inancı demek mutlaka Tanrı’ya iman etme anlamına gelmeyecektir.”³ Bu bağlamda iman ve inanç kavramları arasında da belirgin fark ele alınmıştır.

İkinci bölümümüzde konu olarak İman konusunun öznesi olan ‘Tanrı’ kavramı incelemeye alınmıştır. Çünkü din konusunun tezahürünü görebilmek ve inceleyebilmek için ilk olarak konunun kaynağına yani ‘Tanrı’ konusuna inmek ve oradan başlamak gerekir. Tanrının varlığı konusu insanlığın başlangıcından beri süregelen neredeyse tüm dini ve felsefi ilimlerin temel konusu olagelmiştir. Tanrının varlığı konusu beraberinde birçok konuyu da beraberinde getirmiştir. Düşünürlerin temel kavram ve tartışmaları bu konu üzerinde meydana gelmiştir. Bu konuda farklı deliller ortaya sunulmuş olup güncelliğini devam ettiren bir problemdir.

Tüm bu konuları genel olarak harmanlamaya ve gerek felsefi gerekse kelami açıdan farklı bakış açılarına da yer vererek açıklamaya çalıştık. Bunları yaparken ayeti kerime ve hadisi şeriflerden de yararlanmaya gayret ettik.

³ İsmail Çetin, *İman ve İnkârın Felsefi Temelleri*, Emin Yay., 1. b., s.48.

BİRİNCİ BÖLÜM

ESTETİK VE İMANIN MAHİYETİ

Bu bölümde estetikle ve imanla ilgili genel bir çerçeve sunulacaktır. Estetik nedir, konuları nelerdir yahut kendisi için neleri araştırmaya değer görür gibi estetiğin kısaca sınırlarından bahsetmeye çalışacağız.

İman ve inanç noktasında da yine iman nedir mahiyeti nelerdir, herkeste aynı şekilde mi anlaşılır ve aynı etkiyi mi bırakır konuları ele alınacaktır.

Genel olarak estetik, sanat, iman, inanç bahisleri ilahiyat ve felsefe açılarından incelenecektir.

1. ESTETİK

Estetik konusu ortaya çıktığından bu yana tek bir tanımla sınırlı kalmamış, farklı şekillerde ifade edilmiştir. Bunlardan birkaçı şöyledir:

“Yunanca ‘aesthetikos’ (duyumla nitelenen) ve ‘aesthesis’ (duyularla algılanabilen) anlamlarına gelir. Duyularla algılanabilen güzelliğin incelenmesi, güzellik duygusunu ortaya çıkarmaya has olan.” olarak tanımlanmıştır.⁴

Estetik “sanat ya da güzellik alanında söz konusu olan değerleri konu alan felsefi disiplin”⁵, “duyulur algılar öğretisi”⁶ ifadelerle tanımlanmaya çalışılmıştır.

Sanat ve sanat felsefesi terimleri de “Sözlükte “güzellik” anlamına gelen cemâl kelimesi, sanat felsefesi terimi olarak genellikle eşya ve olgularda varlığı hissedilen ve insan ruhunda beğenme, hoşlanma, zevk alma gibi olumlu duygular ve yargılar doğuran nitelikleri ifade eder. İlmü’l-cemâl ise “güzellik bilimi” demek olup güzelliğin mahiyeti, ilkeleri, sanatla ilgili değer yargıları, güzellik teorileri gibi konuları araştıran estetik kelimesinin çağdaş Arapça’daki karşılığıdır. (Cemîl Salîbâ, I, 407-408)”⁷

Bazı kaynaklarda son tanımda belirtildiği gibi sanat ve estetik kavramları birlikte ele alınırken genel olarak kabul edilen görüş ise sanat kavramının daha çok

⁴ S. Hayri Bolay, *Felsefe Doktrinleri Ve Terimleri Sözlüğü*, 11.Basım, Nobel Kitap, s. 118.

⁵ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Y. ,3. b., İstanbul 1999, s.314

⁶ Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Tdk Yayınları, Ankara Üni. Basımevi, 1975, s. 34.

⁷ Beşir Ayvazoğlu, “ İlmü’l-cemal”, İstanbul: DİA, 2000, s.146-148

estetik kavramının altında kaldığı görüştür. Estetik kelimesi çok daha geniş bir sınır çizerken sanat yapılan eserlerin bir görüntüsü olarak kullanılır. Sanat eseri kavramı da bu şekilde oluşmuştur. Konu olarak da bu alana estetik adı verilmesi de bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Estetik bilimini felsefeye kazandıran A.G. Baumgarten olarak bilinir. 18.yy da yaşamış olan düşünür 'Aesthetica'sını ortaya koyarak estetiğin ilk eserini yayımlamıştır. Estetik bilimi bununla sınırlı kalan bir bilim değildir. Daha önceki yıllarda da ilkçağdan beri tartışılan konunun tarihçesinden ve ele aldığı konularından kısaca bahsetmeye çalışalım.

1.1.Estetiğin Konusu

1.1.1. Xenophon (MÖ 431-354)

“Grek felsefesinde ‘güzel’ üzerine ilk ciddi düşünme ile Xenophon’da karşılaşılır.”⁸ Sokratesin öğrencisi olan Xenophon felsefi bir kavram olarak güzel’i incelemeye başlamıştır denilebilir. O dönemde güzel olanın birbirine benzeyip benzememesiyle bailyan farklı görüşler yerini güzel ve iyi kavramlarının benzer manada kullanılmasına kadar gelmiştir. Yani iyi ve faydalı olan bir şey aynı zamanda güzel olarak da adlandırılmıştır. Fakat biz ilk olarak “Güzel nedir?” sorusunu ele alıp felsefi bir şekilde tartışan kişi olarak kaşımızda Platon’u görüyoruz.⁹ Platon yaşadığı dönem boyunca ‘güzel’i düşünmüş ve mantık alanından başlayarak çeşitli şekillerde yorumlamıştır. Genel olarak bakıldığında Platon’un estetiği metafizik bir estetik temel üzerine kuruludur.¹⁰

1.1.2. Platon (MÖ 427-347)

“Estetiğin babası” olarak bilinen Platon’un düşüncesinde ‘güzel’ ve ‘iyi’ kavramları benzer manada kullanılır. “Ona göre erdem, “doğayı izlemekle” ortaya çıkar ve erdem, evrende açıkça görülen uyum ve orantının küçük bireysel bir evrende yeniden yaratılmasıdır. Erdem, güzeli sevmeye onu sevebilmeye bağlıdır. Yani erdem, güzele

⁸ İsmail Tunalı, *Grek Estetik'i*, 3.b., Remzi Kitabevi, s.23.

⁹ İsmail Tunalı, a.g.e., s.25.

¹⁰ Aydın Işık, *Din Ve Estetik*, Ötüken Neşriyat, 2.b.,s. 29.

duyulan istekle onu elde etme gücüdür.”¹¹ Güzelliği sevgiyle birleştiren kişi hem iyiyi hem de doğruyu öğrenmiş olur. Çünkü Platon’a göre güzel ve iyi aynı şeylerdir.

1.1.3. Plotinos (204-264)

Daha sonra gelen Plotinos için Grek felsefesinin son büyük atılımı adı verilir. Estetik konusunda da onun felsefesinden sonra yüzyıllar boyu Plotinos’un felsefesi kadar derinlikte ve büyüklükte bir felsefenin ortaya çıkmadığından bahsedilir.¹²

Plotinos felsefesinde güzellik beden güzelliğinden başlayarak ruh, nous ve Tanrı güzelliği katına doğru yükselen bir çizgi gösterir.¹³ Ve güzelliği ikiye ayırır. “Biri öz bakımından, özü gereğince güzel olmamakla beraber, güzel görünen şeyler ki, bunlar, çoğunlukla duyulur şeylerdir. Diğeri ise, öz, mahiyet bakımından güzel.”¹⁴ Öz bakımından güzel olan şeyler fiziki açıdan güzel olmayabilir yahut güzel görünen bir şey mahiyet olarak güzel olamyabilir. Burada önemli olan güzel görünenlere katılan nedir? sorusunun cevabı olmalıdır. Yani obje incelenmelidir. Plotinus geldiği bu düşünce ile “ yalnız Hristiyanlığın güzellik anlayışına değil, Doğu’da İslamlığın güzellik anlayışına da etkili olmuştur. Çünkü gerek Batı gerekse Doğu mistisizmlerinin temelinde Plotinos’un varlık ve güzellik anlayışı bulunur.”¹⁵

1.1.4. A.G. Baumgarten (1714-1762) ve I. Kant (1724-1804)

Baumgarten çalışmalarını genellikle şiirselliğe ve retoriğe dayandırmaktadır.¹⁶ Tabii ki estetik sadece şiirsellik ve retorikten ibaret bir alan değildir fakat Baumgarten’in o dönemde yapmak istediği şey aslında diğer düşünürlerin ele almadığı bir konuyu ortaya çıkarmaktır. Mantık ve diğer yönlerden konulara bakılmış olup duyum yönünden hiçbir alanda bahsedilmemektedir. Duyum ve duyulur olanla ilgili olarak ortaya çıkan ‘estetik’ bir çok yönden dikkat çekmiş ve daha sonraları bahsedeceğimiz üzere Kant’ın felsefesinde de büyük yer kaplamıştır. Immanuel Kant bu nedenle Baumgarten’den sonra estetiğin asıl kurucusu olarak bahsedilmektedir.¹⁷

¹¹ Aydın Işık, a.g.e., s.190.

¹² İsmail Tunalı, *Greke Estetik’i*, 3.b., Remzi Kitabevi, s.37.

¹³ a.g.e. s.55

¹⁴ a.g.e., s. 40.

¹⁵ a.g.e. s.55

¹⁶ Nesrin Ertürk, “A.G. Baumgarten’da Duyusal Bilginin Bilimi Olarak Estetik”, *Ulakbilge*, 2015, Cilt 4, Sayı 7, s.119.

¹⁷ İsmail Tunalı. "Kant Estetik’i ve Problemleri", *Felsefe Arkivi* 0 (2014): 65-81, s.65

Estetik bilimi ve felsefesi ilk olarak ortaya çıktığı dönemdeki gibi kalmamış ifade ve anlayış açısından gelişim göstererek ilerlemiştir. Bunların başında yine kısaca bahsettiğimiz üzere Immanuel Kant duruyor. Kant Baumgarten'den sonra bu felsefenin sınırlarını biraz daha genişletmiş ve Baumgarten tarafından “mantığın kız kardeşi” olarak anılan estetik'i mantıktan uzaklaştırmış ve ‘güzel’ kavramıyla ‘iyi ve doğru’dan ayırarak onu salt estetik bir kavram olarak belirlemiştir.¹⁸

Burada aklımıza şöyle bir soru takılabilir. Baumgarten ya da Kant’tan önce Estetik konusu hiç konuşulup tartışılmadı mı? Burada bizim ilk olarak bahsettiğimiz kısım estetiğin salt bir alan olarak ortaya çıkışıdır. Elbette ilkçağ filozoflarından bu yana “güzel” konusu tartışılmıştır.

1.1.5. Hegel (1770-1831)

Estetik ve güzellik kavramları üzerine farklı görüşleri olan filozoflardan biri de Alman filozof Hegel’dir. O “Sanattaki güzellik ile doğasal güzellik arasında bir ayırım yapar ve sanattaki güzelliği doğasal güzellikten üstün tutar.¹⁹ Hegel’de sanat güzelliğinin üstün olmasının sebebi iki kez doğmuş bir güzelliktir olmasıdır. “Sanatsal güzellik Tin’den doğmuş ve Tin’den iki kez doğmuş bir güzelliktir. Nasıl Tin ve onun yaratmaları, doğa ve onun görünüşlerinden çok daha yüksek düzeyde bulunuyorsa, sanatsal güzelin kendisi de doğal güzellikten çok daha yukarıda yer alır.”²⁰ Tin kelimesinde kastedilen şey ‘her şeyin özü ve temeli’ manasıdır. Genel olarak Hegel sanatsal güzeli iki defa doğduğu düşüncesiyle daha değerli görmektedir.

1.1.6. B. Croce (1866-1952)

“Güzellik kavramının yerine anlatımı (expression) koyan, ya da güzelliği anlatımla bir tutan; estetik, tüm anlatım araçları (media) ile, insanın, en yetkin örneği dil olan simge yapım biçimleri ile ilgili olduğu için estetiği genel dilbilim (linguistics) olarak alan İtalyan estetikçisi Benedetto Croce (1866-1952) çağımızın en özgün estetikçilerinden biridir.”²¹

Croce doğa güzelliğini ve sanat güzelliğini fizik güzelliği adı altında toplar ve

¹⁸ a.g.e, s.71

¹⁹ Mehmet H. Doğan, *100 Soruda Estetik*, Gerçek Yayınevi, s.100.

²⁰ Hegel, Estetik, çev. Nejat Bozkurt, Say Kitap Pazarlama, 1.b., s.67

²¹ Mehmet H. Doğan, *a.g.e.*, s.134.

bunları sanatçı ruhunda bir fenomen olan asıl güzellikten ayırır.²² Croce doğa güzelliği deyince varlık alanlarının güzelliğini, yapma güzel deyince de doğrudan doğruya sanat yapıtlarını ve sanat yapıtlarının güzelliğini anlar.²³ Croce'ye göre “doğa ne güzel ne de çirkindir. Ama herkes, her sanatçı, doğada kendi tinini dışlaştırabilir. Bu bakımdan bir sanatçı, doğada şu belli obje'yi, bir başka sanatçı da bu belli obje'yi tutamak noktası, ilham kaynağı olarak ele alabilir.”²⁴ Burada Croce'ye göre önemli olan objeyi ilham kaynağı olarak ele almak değil, doğal güzelliklerin sanat için ele alınıp alınmayacağıdır. Yapma güzel olarak bahsettiği şeyi ise Croce sanat yapıtlarındaki güzel olarak adlandırır.

1.2. Estetiğin Ontolojik Ve Epistemolojik Yapısı

Felsefe alanında estetik konusu bakıldığında değer felsefesinin (aksiyoloji) alanına girmektedir. Fakat estetik sadece bununla sınırlı kalmaz ve diğer bütün alanlarla da ilişki içerisindedir. Dar anlamda ‘güzel’i konu edinen estetik bilimi varlık alanında her şeyi konu edinmekte ve araştırmaktadır. Estetik ile ilgili daha net ifade edebilmek için yapı olarak ve mahiyet olarak ne içerdiğine bakmak gerekmektedir.

Suje, ‘konu, özne’ anlamlarına gelir. Yani 1. Tekil şahıs, “ben” olarak da ifade edilir. Estetikte insan demektir. Çünkü bahsettiğimiz gibi ‘güzel, bilinçli varlığın işidir’ ve bilinçli varlık da estetikte insandır. Bilinçten kasıt olarak da insanın dünyadaki tecrübeleri olarak kabaca açıklanabilir. Yani “dünyadan biz görünürüz, bizden de dünya görünür.”²⁵

Suje yahut estetik sujenin de yönelmesi gereken bir şey vardır. Kendisine konu olması gereken bir olgu. Tek başına estetik yargıda bulunamaz. İşte biz buna obje diyoruz.

Obje, “hem epistemolojinin hem de estetiğin ontik yapısı açısından zorunlu bir unsurdur.”²⁶ Objeye olmadığı zaman bir etkileşimden ya da olması gereken bir yargıdan bahsetmek mümkün değildir. İki kişinin konuşabilmesi için ikinci kişiye ihtiyaç vardır. Estetik bir değer için de suje ve objenin olması gereklidir.

²² İsmail Tunalı, *Grek Estetik'i*, Remzi Kitabevi, s.182.

²³ a.g.e. s.186

²⁴ İsmail Tunalı, *Estetik*, Remzi Kitabevi, 5. b., s.186.

²⁵ Aydın Işık, *Din ve Estetik*, Ötüken Yay.,2.b., s.38.

²⁶ a.g.e.,s.40.

Estetik yargı ise “bir nesneyi hiçbir çıkar olmaksızın hoşlanma ya da hoşlanmama yoluyla yargılama yetisidir.”²⁷ Suje ile obje arasında meydana gelen etkileşimden ortaya çıkan bir mesaj olarak da belirtilebilir. Eğer bu mesaj duygu ve içsellik içeriyorsa bu mesaj sadece ‘yargı’ değil ‘estetik’ bir yargı olmuş demektir.

Suje ve objenin ikisinin de anlaşılır ve açık olması gereklidir. Karşılıklı bir etkileşim olmaz yahut kapalılık olursa yani temel unsurlardan birinde problem çıkarsa estetik bir yargıda bulunmak yahut araştırmak mümkün değildir.

“Estetik yargılar bir yönüyle duyuma bir yönüyle de sujeye dayanan, evrensellik ve tümellik talebinde bulunan yargılardır. Onların bir bakıma Aşkın’a taşan bu ontik ve epistemolojik yapıları, estetiğin ve estetik tecrübenin çoğu zaman ‘Tanrı’yla ilişkilendirilmesine sebep olmuştur.”²⁸

“Duyulur algı bize, var olanı bildirir; fakat başka bir kavrama yoluyla var olanın arkasına uzanabileceğimizi bize estetik gösterir.”²⁹ Aslında var olanın arkasında başka bir algı daha vardır. ‘Satır arasını okumak’ denilen kavram da bize bunu ifade etmede yardımcı olabilir.

1.3. Estetiğin Problemleri

Yukarıda kısaca bilgi verdiğimiz gibi ‘Estetik’ konusu filozoflar ve diğer düşünürlerce aslında farklı farklı yorumlanmış ve tanımlanmıştır. Ve şu anda da hala bu konuda çeşitli görüş ve düşünceler mevcuttur. Suut Kemal Yetkin estetiğin problemlerini sanat, estetik, yaratılış, sanat eseri, estetik heyecan, deha vb. başlıklar olmak üzere on ana başlıkta inceler. Bu konuyu kısaca sanatçı, sanat eseri ve estetik heyecan başlıkları altında toplayabiliriz.

‘Sanatçı kimdir?’ sorusundan başlarsak, sanatçı bir sanat eserinin olmazsa olmazıdır. “Sanatçı olmasaydı sanat eseri doğmazdı, ne sanatta, ne doğada güzellik bulunurdu. Bir toplum içinde yaşayan sanatçının her şeyden önce bir kişiliği vardır. Bu kişiliktir ki, sanatçıların eserlerini birbirinden ayırır.”³⁰ Kişilik noktasında ayırıcı

²⁷ Ayşe Tekel, “Estetik Yargı Ve Estetik Yargıyı Etkileyen Faktörler”, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2015 Aralık - s.149-157

²⁸ Aydın Işık, *Din ve Estetik*, Ötüken Yay.,2.b., s.45.

²⁹ a.g.e., s.43.

³⁰ Suut Kemal Yetkin, *Estetik ve Ana Sorunları*, İnkılap ve Aka Basımevi, 1979, s. 9.

özellik sanatçının algısındadır. Taklit ettiği şey gerçeğe ne kadar yakınsa o kadar başarılı demektir.

Sanat eserine gelecek olursak, sanat eserinde ne var ki bizi bu kadar etkiliyor sorusunu düşünebiliyoruz. Sanat eserinde sadece sanatçının düşüncesini görmeyiz. “Biçim düşüncesinin bir tür giysisi olmaktan çok uzaktır. Sanatçı, şairin sözcüklerine karşılık, doğrudan doğruya biçimlerle düşünen ve duyan insandır.”³¹ denir.

Diğer bir madde olarak estetik heyecan konusu vardır. Yaratıcıdan kopan bir sanat eseri kendisini izleyecek birini bekler. “Estetik heyecan, bilincin birliğinden, yani tüm ruhsal güölerin uyumundan gelmektedir.”³² Bir sanatın güzü oluşturduğu estetik heyecana bağlıdır. Bu heyecanı uyandırmayan bir sanat eseri olmamalıdır.

Estetik konusunun en önemli problemlerinin bir diğeri de “güzel nedir?” sorusu ve buna verilen cevaplardır. Duyum bilimi olarak estetik ve güzel kavramlarında aslında net bir sonuca ulaşmak mümkün görünmemektedir. Çünkü bahsedildiği üzere güzel konusu bilinçli varlık olan insanın işidir ve bu noktada insanlar ve düşüncelerine bir sınır getirmek mümkün görünmemektedir. Güzel kavramı her insanda farklı bir olgu oluşturmakta ve algılanmaktadır.

Umberto Eco bir kitabının girişinde Voltaire'nin felsefe sözlüğünden bir alıntı yapar ve şöyle söyler: “Bir kara kurbağasına güzelliğın, gerçek güzelliğın, tokalon'un ne olduğunu sorun. Size kahverengi sırtını ve sarı karnını ve küçü başından pörtlemiş iki yuvarlak gözleriyle güzelliğın dışısından ibaret olduğunu söyleyecektir. Gineli bir zenciye sorun; onun için güzellik siyah yağlı bir cilt, içe gömük gözler ve düz bir burundur. Şeytana sorun: size güzelliğın bir çift boynuz, dört pence ve bir kuyruk olduğunu söyleyecektir.”³³ Bu konuyu net bir şekilde açıklamaktadır. Zamana ve zemine göre insaların yaşayış ve algısı değışmekte buna bağlı olarak da güzel buldukları şeyler farklılık göstermektedir. Toplumumuzda yerleşmiş olan zevkler ve renkler tartışılmaz sözü de buna bir örnek olarak zikredilebilir.

Bu bağlamda güzelliğın kavranabilir bir şey olduğu iddiası karşımıza çıkıyor. Bu iddia günümüz felsefi estetiği tarafından kabul edilmemektedir.³⁴ Bunun sebebi olarak güzelliğın; ne kadar kavranabilir objelere dönüştürölmek istense de bu

³¹ Suut Kemal Yetkin, a.g.e., s.40.

³² Suut Kemal Yetkin, a.g.e., s.50.

³³ Umberto Eco, *Çirkinliğın Tarihi*, Editör, Tankut Gökçe, s.10-12

³⁴ a.g.e., s.33.

objelerdeki güzellik algısı öznel bir algı olduğu için kavranabilir olması iddiası tam olarak doğruluk taşımamaktadır.

2. İMAN

2.1. İmanın Mahiyeti

İman kelimesi günlük hayatta birkaç kelimeyle aynı manada kullanılmaktadır. İnanç, itikad ve tasdik kavramları bunlardandır. Fakat özellikle inanç kelimesiyle benzer gibi görünse de aralarında önemli farklar bulunmaktadır.

İman kelimesi ‘‘Sözlükte ‘‘güven içinde bulunmak, korkusuz olmak’’ anlamındaki emn (emn) kökünden türeyen imn ‘‘güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak’’ demektir. ‘‘Sağlamlaştırmak, kesin karar vermek, tasdik etmek’’ mnasındaki akd kökünden türeyen i’tikd da ‘‘iman’’ karşılığında kullanılır.’’³⁵

İnanç kelimesi felsefi sözlükte ‘‘bir Şeyi güvenle doğru sayma durumu, bütün yapıp etmelerimizin temelinde bulunan yaşamadan gelen zorunlulukla dış dünyanın (nesnelerin, başka benlerin, Tanrı’nın) var olduğu kabul etme; bilimsel ahlaksal estetik ve fizik ötesi açıklamalarda, önermelerin doğruluğunu onaylama.’’³⁶ olarak açıklanır.

Bu kelimeler arasında Şöyle bir bağlantı olduğu ortay konulabilir. İman ve inanç kelimeleri görüldüğü üzere farklı manalara gelmektedir. Mahiyet açısından da değişmektedirler. İnanç kelimesini Şöyle rnekleyebiliriz: ‘‘Söz gelimi bir insan herhangi bir önerme, varlık ya da olay hakkında bir inanca sahip olabilir.’’³⁷ Bu o objeye iman ettiği anlamına gelmez. ‘‘İman fiilinde süjenin (iman sahibinin) objeye (kendisine iman edilen Şeye) yönelik derin güçlü bir bağlılığı, daha da ileri samimi bir teslimiyeti söz konusudur.’’³⁸ İman etmek demek teslim olmak, güven duymak demektir. Kişi her inandığı kişiye yahut nesneye güven duymayabilir veya teslim olamayabilir. Olmak gibi bir zorunluluk da söz konusu değildir. Ve hatta inanç duyduğu objeyi inandığı halde başka inandığı bir varlık ya da düşünce sebebiyle yahut ona manevi olarak bir bağlılık sezmediği için kolaylıkla vazgeçebilir. Fakat iman konusu buna benzemez. Kişi iman ettiği, teslim olduğu objeyi kolayca bırakamaz ve bu konuda ona duyduğu bağlılık,

³⁵ Mustafa Sınanoğlu, ‘‘iman’’, TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), 2000, c.22, s.216.

³⁶ Bedia Akarsu, ‘‘inanç’’, *Felsefe Terimleri sözlüğü*, TDK Yayınevi, Ankara, 1975, s.97.

³⁷ İsmail etin, *İman ve İnkârın Felsefi Temelleri*, Emin Yayınları, 1.b, s.40.

³⁸ a.g.e., s.40.

sevgi, teslimiyet vb. duygular daha derin ve köklü olmaktadır. İnanç ve iman içinde bulunduğu durum açısından değerlendirilirse iman kelimesi çok daha derin ve kapsayıcı bir rol üstlenir. Çünkü iman doğrudan manevi ve dini alanla ilgilidir.

Bu arada ‘Tasdik’ kelimesine değinmek yerinde olacaktır. Tasdik kelimesi dini manada kesin inanç anlamındadır. Dini noktada kelim ilminde iman tarif edilirken “kalp ile tasdik dil ile ikrar” ifadesi kullanılır. Fakat mantıksal bir terim olarak tasdik kelimesine bakıldığında bunun iradi ve hissi olarak ikiye ayrıldığını görmekteyiz. Bu da şu şekilde açıklanmaktadır: “İradaya dayanan tasdik zihni bir akttır; onda tercih bulunur, fakat hiçbir duygusal unsur bulunmayabilir. Oysa hissi tasdikte bir güven ve teslimiyet söz konusudur.”³⁹ Kelimenin ikinci manası açıkladığımız şekilde yorumlanmıştır.

Bu konuda şu noktaya da değinmek gerekir. İman etmek ve inanmak bir süje ve obje arasında olduğu için bu da önemli bir bahistir.⁴⁰ İnanç ve inanmak dediğimizde sujeden objeye bir gidiş söz konusudur. Suje merak eder, araştırır, inanır veya farklı şekilde bu inancını değiştirebilir. Fakat iman dediğimiz konuda bu olgu tam tersi bir hal alır. İmanda sadece süjeden objeye değil din noktasında düşünürsek vahiy vb. noktalarda objeden süjeye doğru bir etkileşim söz konusudur. Hatta “objenin suje üzerindeki etkisi çok daha güçlü ve karmaşık olduğu”⁴¹ görülmektedir. Vahiy iman eden kişiye yol gösterir ve süje tabiri caizse vahyin yolunda ilerleyerek iman ettiği objeyle deruni şeklini vermiş olmuş. Vahye dayalı dinlerde olan ilişki bu şekilde ilerlemektedir.

“Tanrı’dan insana doğru bilgi akışını ifade eden vahiy ilişkisinin genel amacı, bir yandan insanı kendisini kurtuluşa götürecekt gerçek imana davet ederken bir yandan da bu imanı hak eden varlığın nasıl bir mahiyete sahip olduğu konusunda muhatabını bilgilendirmektir.”⁴²

Bahsettiğimiz etkileşimin ise derecesi istenildiği gibi olamayabilir. Bunu şöyle açıklayabiliriz. Kişi inandığı bir düşünceyi kararlı bir şekilde inanmış olsa da, herhangi bir tartışmaya konu olduğunda o düşünceyi bırakma noktasında tereddüt etmez. Fakat iman noktasına gelecek olursak o şey ya doğrudur ya da yanlıştır, başka bir seçenek ya

³⁹ Hanefi Özcan, *Epistemolojik Açıdan İman*, İfav, 7.b. s.83.

⁴⁰ İsmail Çetin, a.g.e. s. 46.

⁴¹ a.g.e. s. 46.

⁴² a.g.e. s. 47.

da ihtimal söz konusu değildir. Çünkü iman sadece zihni boyutta değildir. Onun ötesinde metafizik boyutta bir objedir. “Kalbin derinliklerine kök salan bir tasdiktir.”⁴³

Bu sebepten dolayı her inancın iman sayılmayacağı apaçık bir gerçektir. İnandığımız her şeye iman etmek zorunda değiliz ama iman ettiklerimize inancımız tamdır. Ve imanda şüpheye mahal yoktur. Eğer kalpte şüphe varsa iman gitmiş demektir. “Aşk ve maşuk: şuncacık yüreğe dünya kadar saçma sapan ağırlık yükleyip yüreğin isyanını aşk sanarak aşk edebiyatı yapmak ve Maşuk’a yer kalmadı diye ağlamak da neyin nesi? Hiç Maşuk şirk’i kabul edip müşrik bir yürekte iskan eder mi?”⁴⁴ İman dediğimiz şey yanında başka inançları kabul etmeyen, tek ve bir olması gereken bir kavramdır. Şüphe olması demek temellerinin sarsıldığı manasına gelmektedir.

2.2. Bilgi Ve İman İlişkisi

İman ve bilgi ilişkisi gerek felsefede gerekse kelami manada dini konularda süregelen tartışmalar arasındadır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi imanın farklı şekillerde tanımları yapılmış bunlar arasında iradi-hissi şeklinde bir ifade kullanıldığı gibi benzer olarak da ‘İman tasdik midir bilgi midir?’ sorusu karşımıza çıkmaktadır.

Bu konuda direk bu tartışmaya girmeyip kelime değerlendirmesi yapacağız. Bilgi ve iman kelimelerine öncelik verilmesi konusunda bazı düşünürlerin farklı görüşleri mevcuttur. Bu görüşleri batı-doğu yahut Hristiyan-İslam dünyası olarak ayırmak mümkündür. Hatta ikinci ayırım daha da yerinde bir ayırım gibi görünmektedir.

“St. Anselm ve St. Thomas gibi klasik hristiyan teologlarına göre eğer bir şey hakkında bilgiye ulaşılmışsa, artık o şey hakkında imana yer yoktur.”⁴⁵ Burada hristiyan teologların anlatmak istediği bilgiye imandan çok daha fazla değer verdiğidir. Bir şey artık bilgi seviyesine ulaştıysa onun ilerisinde hiçbir şey olamadığıdır. Bunun sebebi de hristiyanlık dininde buluna bazı ritüellerin akıl ile bilgi ile ulaşılmasının imkansız olması olarak söylenebilir.

Fakat bu İslam dininde böyle değildir. İslam dininde ve kaynak kitabı olan Kuran-ı Kerim’de belirtildiği üzere akla hitab etmeyen bir ayet yahut esas yok denecek

⁴³ a.g.e. 2.41

⁴⁴ Kasım Küçükcalp, *Zamansız Düşünceler*, Onto Yayınevi, 1.b., s.16.

⁴⁵ İsmail Çetin, a.g.e., s. 43.

kadar azdır. Ayetlerdeki “hiç akletmez misiniz, hiç düşünmez misiniz?” ifadeleri buna örnek olarak verilebilir. İslam dininde iman bilgiyle taçlanırsa çok daha sağlam bir yapıya bürünür. Bu yüzden ki her müslüman kişi dinini öğrenmek ve araştırmakla mükelleftir. Ve başlangıçta ‘taklidi’ olan imanını bilgiyle taçlandırarak, ilerleterek ‘tahkiki’ iman noktasına çıkarmak için çaba sarfetmelidir.

İKİNCİ BÖLÜM

ESTETİK VE SANATIN İMAN DÜNYAMIZLA İLİŞKİSİ

Estetik ve sanatın iman konusuyla doğrudan ilişki içerisinde olduğu bir çok noktada kendini göstermektedir. Din hayatımızın bir çok alanında işlerimizin saatini dahi belirlemede etkili olan bir konudur. Gerek batı gerekse doğu toplumlarında bunun aksini söylemek doğru olmayacaktır. Sadece doğu-batı olarak değil ister semavi isterse diğer dini gruplarda insanlar iman ettikleri şeylerin peşinden körü körüne gidecek kadar, bu olgudan beslenecek ve bu olgudan istifade edecek, hayatlarını yönlerini değiştirecek, kıyafetlerinin renklerini seçecek kadar bu konuyla bağlantı içinde olmuş ve kalmışlardır.

Hangi din olursa olsun hatta iman etmediklerini yok saydıklarını bildiğimiz ateist olarak nitelendirdiğimiz grubun bile karşı çıktığı ilk kelime ‘Tanrı’ kelimesidir. Bir yaratıcının olup olmadığı tartışılan hatta konuların kaynağında yer alan temel bahisdir.

1. TANRI VE ESTETİK

1.1. Tanrının Varlığı

İman, tasdik, inanç kavramlarını elimizden geldiğince ele aldıktan sonra birçok konuyu ve sorunun da temelinde olan Tanrının varlığı konusuna gelmiş bulunuyoruz. Her dönem ve devirde gerek felsefi gerek kelami tartışmaların başında yer alan Tanrı konusu iman, inanç ve estetik konularıyla da doğrudan bağlantılıdır.

İman konusunun sadece zahiri değil batını bir anlam içerdiğinden bahsettik. Din her zaman insanları etkilemiş bir olgudur. Gerek sosyal hayatta gerekse kültürel hayatta insanlar yaşamlarını dinlerine, iman ettikleri objelere göre ayarladıklarını görüyoruz. Bunları ortaya koyarken de sorunun yahut tabiri caizse kaynağın en başında bulunan yere inmek bu konuları doğru değerlendirmekte bize yol gösterecektir.

Tanrının varlığını delillendirme sebeplerinden bahsedecek olursak bunların başında alemin kendisi yer almaktadır. Yaşadığımız dünyada sürekli bir gelişme ve düzen içerisinde ilerlemektedir. Güneşin doğuşu batışı, sabah akşam oluşu, mevsimler yapraklar, kar yağmur vs. doğa olayları insanların ilgisini çekmiş ve bu olanlara kayıtsız kalmaları mümkün olmamıştır. Ayrıca bunlardan ayrı olarak yaşayan canlıların durumları ki başta insanın kendisi olmak üzere her an yaşamakta olduğumuz beden ve vücut her biri bir yaratıcı olduğu fikrini düşündürmektedir. Bunların üstüne semavi dinlerin kabul ettikleri kitaplar da eklenince bu konu düşünülmesi ve araştırılması gereken temel noktalardan biri haline gelmiştir.

Tanrının varlığını kanıtlamak amaçlı akıl ve mantık çerçevesinde felsefede bir çok delil öne sürülmüştür. Halen bu deliller artmaya devam etmektedir. Başlıca birkaç temel delille bahsetmeye çalışacağız.

1.1.1. Ontolojik Delil

Bu delillerin başında ontolojik delil gelmektedir. Bu delil ‘varlık’ ve ‘zorunlu varlık’ kavramlarından yola çıkarak ‘varlık’ fikrinin nasıl olması gerektiğini ortaya koyarak Tanrının varlığına bir argüman sunar.

“Teistik deliller içinde a priori olan tek delil, tecrübeden bağımsız olarak insanda var olduğu düşünülen en mükemmel varlık fikrinden (the idea of most perfect being) yola çıkan ve bu fikrin mantıki çözümlemesi üzerine kurulan ontolojik delildir.”⁴⁶

Tanımda a priori kavramı açıklandığı üzere tecrübeden bağımsız yani deneyden uzak olan önermeler için kullanılan bir mantık terimidir. Ontolojik delil önemini bu noktadan almaktadır. Diğer deliller tecrübe edilmesi gereken, tecrübeyle bilgiye ulaşılan delillerdir. Fakat ontolojik delilin kişide fitrat noktasında bulunduğu düşünülür. Ontolojik delili ayıran bir diğer nokta ise başlangıç noktasıdır. Mükemmel varlık fikrinden yola çıkan ontolojik delil diğer delillerin vardığı ve varmak istediği son noktadan işe başlamaktadır.

Ontolojik delili felsefeye kazandıran kişi olarak St. Anselm adı anılır. Anselm bu konuda ilk önce Tanrı kavramının ne olduğunu tanımlamak gerekir der ve şöyle bir

⁴⁶ İsmail Çetin, a.g.e. s.55.

tanım yapar: “kendisinden daha büyüğü (mükemmeli) düşünilemeyen varlık”⁴⁷. Ve bu tanımla birlikte şöyle bir akıl yürütmeye ontolojik delili temellendirir:

“-Tanrı kavramı ile kendisinden daha mükemmeli düşünilemeyen bir varlığı kastetmekteyiz.

- Yalnız zihinde değil, zihin dışında da var olmak, en mükemle varlık olmanın zorunlu bir vasfıdır.

-O halde, kendisinden daha mükemmeli düşünilemeyen bir varlık olarak Tanrı vardır.”⁴⁸

Anselm yaptığı bu önermeyle ontolojik delili açıklamaktadır. Bundan önce ise gerek Farabi’de gerekse İbni sina’da bu delile rastlanmaktadır. Ve Descartes, Leibniz gibi farklı batı filozofları da bu delille ilgili farklı görüşleri vardır.

1.1.2. Kozmolojik Delil

İsmi gereğince ‘kozmo, kozmos’ denilen dünya, evren daha geniş ifadeyle ‘alem delili’ olarak da karşımıza çıkar. Alemde Tanrıya giden bir yol çizerek Tanrının varlığı delillendirilmeye çalışılır. Estetikle de doğrudan ilgili olan bu delil bize iman konusunda oldukça yol gösterir.

Kozmolojik delil tek bir delil ve argümandan oluşmamaktadır. Bu sebeple kozmolojik deliller ailesi olarak ifade edilir. Ayrıca tek bir sebebe de dayanmamaktadır. Alemde yola çıkarak ‘sonlu varlıklar, değişme, zaman’ kavramları çerçevesinde deliller farklı izler sürmektedir.

“İslam düşüncesinde, ilim, irade, kudret sahibi bir muhdise ulaşma çabası ile “vâcibu’l-vucûd” kavramının açıklanması, sonlu ve sonsuz kavramları, tartışmaların ağırlık noktasını oluşturur.”⁴⁹

Kozmolojik delil bir çok filozofun ilgisini çekmiş ve birçok araştırmaya konu olmuştur. gerek hristiyan gerekse müslüman alimlerce dikkat çekmiştir. Batı felsefesinde bu delille akla ilk gelen kişi Thomas Aquinas olmuştur. İslam filozoflarından da özellikle Gazali ve Farabi’nin ‘hudus’ ve ‘ilk neden’ ile olan açıklamaları önem arz etmektedir.

⁴⁷ a.g.e. s. 57.

⁴⁸ a.g.e. s.58.

⁴⁹ Mehmet s. Aydın, *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, s.39.

-Hudus delili: Kelam alimlerinin çok kullandığı bir delil olduğu için ‘kelam delili’ olarak da adlandırılır. Hâdis olandan yola çıkarak yani sonradan yaratılan , sonradan meydana gelen anlamındadır. Eğer Tanrı hakkında düşünüyorsak onun yaratılmamış olması icab eder.

Gazali bu delili şu şekilde açıklar:

“-Her hadisin hudus bulması için bir sebebe ihtiyacı vardır.

- Alem hâdistir.

- O halde onun da hudusunun bir sebebi olması lazımdır.”⁵⁰

Sürekli değişen ve dönüşen alemin hâdis olduğu ortadadır.

Ve son olarak bu konuda imkan deliline kısaca değinelim.

-İmkan delili: Kozmolojik deliller ailesinin en meşhur olanıdır. Görünüş olarak hudus deliliyle benzerlik göstermektedir. Genel olarak şöyle bir yol izlenir: Çevremizdeki varlıklara baktığımızda varlıkları mümkün olan birçok varlık görmekteyiz. Ve bunların var olması için bazı sebepler olmalıdır ya kendisini mümkün kılan ya da kendisinin mümkün kıldığı. Bu sebepler silsilesi bu şekilde devam etmemelidir ve bir sebebi olamayan bu zincirin başında bulunması gereken bir ‘zorunlu varlık’ olmalıdır. Mümkün varlığın varlığını yokluğuna tercih edecek bir ‘zorunlu varlık.’ Bu da yüce yaratıcıdır.

Farabi’ye göre de varlık ikiye ayrılır. Vacip ve mümkün varlık adı verilir. “Ona göre ‘mümkün’, var olmak için bir sebebe ihtiyaç duyardır. Onun var olması da yok olması da aynı derecede imkan dahilindedir. Başka bir deyişle, mümkünün yokluğunu düşünmek, herhangi bir çelişki doğurmaz. Oysa ‘vacib’in durumu tamamen farklıdır. “Varlığı zorunlu olan”ın yokluğu düşünülemez.” Bununla birlikte ‘vacib’ varlık birden fazla olamaz. O’nun hakikati varolmaktır. İbni Sina da Farabi’nin görüşünü aynı şekilde benimsemiştir.

1.1.3. Ahlak Delili

İnsanın ahlakla ilgili olan tecrübelerinden faydalanarak Tanrının varlığını ispatlayan delildir. Ahlak sözlük anlamı olarak “genel manada, mutlak iyi olarak düşünülen veyya belli bir hayat tarzından kaynağını alan davranış kurallarının bütünü ve

⁵⁰ a.g.e., s.49.

kişiler ve gruplarca benimsenen eylem kurallarının tamamı”⁵¹ olarak belirtilir. Felsefi olarak da bu kurallar inceleyen felsefi alan denilebilir. “Ahlak delili denilince felsefede akla ilk gelen isim şüphe yok ki, Kant’tır. Kant en önemli eseri olan Saf Aklın Tenkidi’nde şöyle der:

“İddia ediyorum ki, ilahiyat sahasında saf nazari aklı kullanma çabalarının tamamı verimsizlikle sonuçlanmıştır... Saf nazari aklın kullanış ilkeleri, tabiatın incelenmesinde bizi herhangi bir teolojiye asla götürmez. Bu durumda, akla dayalı bir teoloji, sadece ahlak konularına istinad etmek ve bu kanunların yol göstericiliğini istemekle olur.”⁵²

Kant bu delili temellendirirken insanın ahlaki bir varlık olmasından yola çıkarak işe başlar. Aynı görüşte olan başka bir düşünür de J. Locke’tur. İnsan ahlaki bir varlıktır ve bu ahlaki kurallara uyarak mutluluğa erişebilir. İnsanın amacı zaten yaşarken mutlu olmaktır ve bunun için çaba gösterir. Aslında gerçek mutluluk ya da ‘en yüksek iyi (summum bonum)’ a ulaşılması gerekir. İnsan için mutluluğun yolu ahlaklı olmaktan geçer fakat her ahlaklı olan mutlu olmamaktadır. Ahlak kurallarını hiçe sayanların çok güzel ve mutlu bir hayat yaşadığına da şahit olmaktayız. Bu sebeple bu ahlaklı olan mutlu olur tezi bu dünya için her zaman geçerli olan bir durum değildir. İşte kişi burada bu hayatın var olacağı bir dünyanın mümkün olam ihtimalini düşünmeye başlar. İnsanlar bir bütün oluştursa ve aynı amaç için hizmet etseler dahi bu mutluluk ve ahlaklı olma düşüncesi meydana gelmeyecektir. Demek ki her şeyi bilen gören, kudret sahibi olan biri olmalıdır ki en yüksek iyiye ulaşılsın.

Ayrıca delilin diğer bir kısmı ahlak kuralları insan için olan bir dünyada insandan bağımsız olamaz. Fakat insanlar kendi kurallarını kendileri oluşturamazlar. Böyle olması durumunda herkesin kendine göre iyi ve doğrusu olur ve herkes kendine göre ahlaklı olmuş sayılır bu da bir kaosa sebep olur. Toplumda bilinen ‘herkes özgürdür fakat her kişinin özgürlüğü diğer kişinin alanına girdiği anda sona erer’ sözü manaen bunu desteklemektedir. Eğer böyle ahlak ve mutluluk olacaksa bu kuralların da bir belirleyici olması gerekir. Zamana göre değişmeyen ve her zaman dilimine uyum sağlayabilen kuralları da ancak Tanrının kendisi oluşturabilir.

Son olarak ahlak kuralları da çoğu zaman mutluluğu sağlamadığına göre, bu davranışların karşılığının olacağı bir hayat olmalıdır. “bu hayatın olması da, ruhun bu

⁵¹ S. Hayri Bolay, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, Nobel Y.,11.b. s.4.

⁵² Mehmet s. Aydın, *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., 13.b. s.94.

dünya hayatından sonra yok olmayıp varlığını devam ettirmesiyle mümkündür. Bu nedenle, Tanrı'nın varlığı ve ruhun ölümsüzlüğü birer ahlaki önerme olmasalar da, onlar zorunlu olarak kabul edilmelidir.”⁵³

1.1.4. Estetik Delil (Nizam Ve Gaye Delili)

Alemde meydana gelen düzen ve amaçlılık, gayelilikten ortaya çıkan delildir. Görünenden görünmeyene iman etmede en etkili delil olarak da nitelendirilebilir. Delil kozmolojik delille de yakınlık göstermektedir.

Delil şöyle açıklanır: Alemde var olan bir düzen vardır ve bu düzen kendisini tekrar etmektedir. Tekrar eden bu düzen ve gaye hayatın devam etmesini sağlamaktadır. Alemdeki varlıklar bu düzeni kendileri seçme imkanı bulunmamaktadır. Demek ki bu düzeni oluşturan, meydana getiren ilim, kudret, inayet sahibi bir yaratıcı vardır. Bu varlık da Tanrıdır.

“Gaye ve nizam delili büyük ölçüde insanın estetik duygusuna hitap eder ve İslamî bir ifadeyle “Cemil olan ve cemâli seven” bir uluhiyet anlayışına ulaşmayı gaye edinir.”⁵⁴ Aynı zamanda estetik delil denmesi de buradan gelmektedir.

“Estetik delilin en önemli içerimi, alemdeki gözle görülen düzen, uyum ve güzelliklerin görünmeyene (gaip) delalet edecek bir mahiyette olduğu anlayışıdır.”⁵⁵ Allah yarattığı her varlığı güzel yaratmıştır. Bir çiçeğin yaprağından, bir böceğin gözlerine yahut kanatlarına kadar yaratılan her şeyde biz düzen ve bunun üstünde bir güzellik mevcuttur. Burada önemli olan görmeyi öğrenebilmek meselesidir.

Bu noktada alem, insan ve yaratılmış olanlarla ilgili olan İbni Rüş'tün savunduğu iki delil vardır. Onlara da değinmek yerinde olacaktır.

1.1.5. İneyet Ve İhtira Delili

İbni Rüş'tü nizam ve gaye delilini ‘Kuran delili’ olarak kabul eder.⁵⁶ Ve ayrı olarak inayet ve ihtira delillerinden de bahseder.

İneyet delili: İneyet kelime anlamı olarak ‘isteme, amaçlama, ilgilenme’ manalarına gelir. Bu delil esas itibariyle insanla ilgilenir ve insane verilen değeri konu alır.

⁵³ İsmail Çetin, *John Locke'da Tanrı Anlayışı*, 2.b., s.120.

⁵⁴ a.g.e. s.62.

⁵⁵ Turan Koç, *İslam Estetiği*, İsam, 5. b., s.110.

⁵⁶ Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi*, s.68-69.

İbni Rüşd bu delilde iki basamaktan bahseder. İlk olarak alemdeki tüm varlıkların insana uygun olduğudur. İkinci aşama ise bu uygunluğun tesadüfi olmadığıyla ilgilidir.

İbni Rüşd bu delilden yola çıkarak alemdeki gece ve gündüzden, mevsimlerden ve genel olarak tabiat olaylarından bahsederek bunların insanla uygunluk gösterdiğini söyler.

İhtira delili: Kelime manası olarak ‘yaratma’ demektir. “Bu delil İbni Rüşd’e göre hayvanların, bitkilerin ve semavatın varlıklarını ihtiva edecek şekilde dile getirilir.”⁵⁷ İki basamakta açıklanır. İlki; tüm varlıklar yaratılmışlardır. İkinci basamak ise tüm yaratılan varlıklar yaratıcıya muhtaçtır.

Kuranı kerimde geçen ayetlerle bu deliller tasdik edilir. “Gökte burçların ve aydınlatici olarak ayın yaratılmasından, insanın yiyeceklerine bakıp düşünmesi gerektiğini ifade eden bu ayetler ona göre inayet deliline vurgu yapmaktadır.”⁵⁸

Yine bir ayette geçen “gökler ve yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? hala inanmayacaklar mı?”⁵⁹

Konumuzun Estetik ile ilişkisine gelecek olursak ister insanın kendi fitratında olsun ister doğa ve tabiatta olsun isterse de düşüncelerde olsun insanlar Tanrıyı ve aslında materyalist düşünceden ayrı olarak bir şeyleri kanıtlamaya çalışıyorlar. İnsanoğlu Hz. Adem’den bu yana varlığını sürekli sorgulayagelmiştir. Ben kimim, nereden geldim, nereye gidiyorum ve amacım ne gibi sorular 21.yy bile hala kafa karıştıran problemler arasındadır.

Bunların temelinde yatan güvenmek isteme arzusu yadsınamaz bir gerçektir. İnsan güvenmek ister fakat bu güvenin de sonsuz olması gerektiğini düşünür. Çünkü güven duygusunda insan savunmasızdır. Tabiri caizse gardını indirmiş beklemektedir. Bu da güvendiği kişiye kendini teslim etmiş demektir. Fakat insanlar dünyada bu güven duygusuyla imtihandadır aslında. İnsana ne kadar güvense de sonsuza kadar olmayacağını anlamıştır. “İnsan çiğ süt emmiştir” lafı da aslında bu güven duygusunun sarsılmasından dolayı gelmektedir. Genel olarak çevremize baktığımızda intihar edenleri görüyoruz. Bunun sebepleri arasında en önemli olan şey ise güvensizlik ve aslında herkesin onu yalnız bırakması belirtilir. Bu da aslında insanlar dışında sonsuz

⁵⁷ a.g.e. s.69.

⁵⁸ Mehmet Şanverdi, *İbn Rüşd’e göre İnyet ve İhtira Delilleri*, (yüksek lisans tezi) Konya 2007, s.50.

⁵⁹ Enbiya suresi 30.ayet.

güveneceğimiz bir olgunun olması gerektiğini ve bunun da yüce Tanrı olduğu apaçık bir gerçektir.

2. ETİK VE ESTETİK

Konuya kelimenin sözlük manasıyla başlayalım. Ahlak kelimesi İslam ansiklopedisinde şöyle tanımlanır : « Ahlâk Arapça'da “seciye, tabiat, huy” gibi mânalara gelen hulk veya huluk kelimesinin çoğuludur. Sözlüklerde çoğunlukla insanın fizik yapısı için halk, mânevî yapısı için hulk kelimelerinin kullanıldığı kaydedilir.”⁶⁰

İslam ahlakçılarının ittifak ettiği bir ahlak tanımı da vardır. “Ahlak nefiste iyice yerleşmiş olan öyle bir melekedir ki, insan davranışları bu meleke sayesinde, (uzun uzun) düşünmeksizin, kolaylıkla ortaya çıkar.”⁶¹

İnsanın olduğu her yerde ahlak konusundan bahsedilmelidir. Tanımda da belirtildiği gibi hem fiziki hem de manevi yapı için bu kavram kullanılmıştır. “Felsefe tarihinde ilk defa Sokrates insanı ve insanın problemlerini felsefenin ilgi alanına taşıyordu.”⁶² İnsan söz konusu olunca bütün meseleler konuşmaya açık olmalıdır. Özellikle etik yani ahlak konusunda olduğu gibi. İnsan hayatın her aşamasında okulda, sokakta, evde, çocukken, iş yaşamındayken kısacası her yerde bir insanla muhatap olmaktadır. Bu aşamalarda yaşadığımız sürece ahlaki olan yahut olmayan davranışlarla karşılaşmamız mümkündür. Hatta bunu genişleterek insanlık tarihi boyunca birbirimizle iç içe ve etkileşim halinde olduğumuz kaçınılmaz bir gerçektir diyebiliriz.

Ahlak felsefesi de bunu açıklamaya çalışmaktadır. Ahlak'ı felsefî yönden açıklamaya çalışan bir düşünce biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel bir ifade ile “ahlakî hayat hakkında sistemli bir biçimde düşünme, soruşturma, araştırma ve tartışma”⁶³ olarak tanımlanabilir. Ahlak ile etik kelimesi arasındaki bağlantıyı da şu şekilde açıklayabiliriz. “Ahlak felsefesi davranışların ahlakî özünü ve yapısını incelerken, etik; davranışların arkasındaki ilkeleri bilgi açısından aktarır.”⁶⁴

Bunlar açıklanırken felsefe kelimesiyle de bağlantı kurulur. Felsefe kelimesi hikmeti seven, peşinde koşan manasına gelmektedir. Yani insan ne kadar istese de

⁶⁰ Mustafa Çağrı, “Ahlak”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), 1989, c.2, s.10.

⁶¹ Enver Uysal, *Ahlaki Arlık Olarak İnsan*, Emin yayımları, 1.b., s.53.

⁶² a.g.e., s.23.

⁶³ a.g.e., s.40.

⁶⁴ a.g.e., s.41.

hikmete sahip olamaz ancak sevebilir ve peşinde koşabilir. Hikmete sahip olacak olan ancak yüce yaratıcı olabilir.

Bu açıkladıklarımız arasında şöyle bir bağlantı kurabiliriz. Ahlak dediğimiz kavram insanla birlikte var olan ve insanla devam edecek bir kavramdır. İnsanlık tarihi gibi geniş bir tarihi içine alır ve insandan bahsediyorsak ahlak kavramından da bahsetmek zorundayız. Ve insanlar arasında ahlaki olan ve olmayan bütün davranışların olduğu ve yaşadığımız da bir gerçektir. Bu nedenle Hz. Adem'den bu yana gelen peygamberler Allah'ın kullarına ahlaki olarak yol göstermek için gönderdikleri birer uyarıcıdır.

Ahlak kavramından bahsederken insanın hem maddi hem de manevi yönünü anlattığımızı belirtmiştik. H-l-k kökünden gelen kavram 'halk' şeklinde okunursa fiziki olarak yaratılış manasına gelir ve kaş, göz vb. gibi görüntüyü ifade eder. Fakat 'huluk' şeklinde okunursa huy, karakter, mizaç manasına gelir ve manevi olan güzelliği ifade eder. Yani aynı kavram iki şeyi ifade ederek tek bir manada birleşmiştir ve bunları nasıl birbirinden ayırmıyorsak insanda da fiziki ve manevi yönü de birbirinden ayıramayız. İnsan ancak bu iki yönü birlikte olursa kamil bir insan olma vasfını elde edebilir. Hz. Peygamberin hadisine baktığımızda bunu açık bir şekilde görmekteyiz. "Allah'ım yaratılışımı güzelleştirdiğin gibi ahlakımı da güzelleştir."⁶⁵ diyerek bize iki yönden biri eksik olduğu zaman kamil olmanın da eksik olacağını belirtmiş oluyor. Aslında bu iki yönü değişen ve değişmeyen yönler olarak da anlayabiliriz.

Gazal'de bu şöyle belirtilir: "Güzellik denilen şey sadece görme duyusuyla ilgili olan bir şey değildir. Böyle zannedenler suretlere iltifat ederek aslında yanlış bir şey yaparlar. Gazaliye göre güzellik yalnızca dış görünüşte değildir. Eğer öyle olsaydı kulak güzel nağmelerden zevk alamazdı. İdrak edilen her şey ya güzel veya çirkindir."⁶⁶ der. Gazaliye göre sevgi bir şeyi zatından dolayı sevmektir. Asıl sevgi budur.

Etik ve estetik arasındaki ilişkiye gelecek olursak, peki iyi ve güzel arasında nasıl bir bağlantı vardır? Güzel ve iyi kavramlarını aynı çatı altına alanlardan biri Platon'dur. "Onun felsefesinde "kalakathia" terimi varlık hiyerarşisi içinde en üst noktada bulunur, "güzel" ve "iyi" anlamına gelir. Ona göre iyi ve güzel özdeş olup, iyi olan daima faydalı, faydalı olan da güzeldir."⁶⁷ Platon gibi etik ve estetiği bir çatı

⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned VI*, 68,155.

⁶⁶ Naim Şahin, "Gazalide Etik ve Estetik İlişkisi", *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt 47, sayı 3., s. 93.

⁶⁷ Naim Şahin, a.g.e., s. 105.

altında toplayanlardan biri de İslam filozoflarından Gazali'dir. Gazaliye göre yetkin olan tüm sıfatları kendinde toplayan biri vardır. O varlık ise Allah'tır. O mutlak "Güzel" ve "İyi" dir.

İnsanlar ahlak kelimesinin üzerinde çok durmuşlardır fakat mahiyeti üzerinde düşünmek daha önemlidir. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi ahlak kelimesi iki anlama gelmektedir. Biri maddi biri de manevi bir anlamdır. Ve Gazaliye göre manevi olan, huy ve mizaç güzelliği anlamına gelen manası çok daha önemlidir. Bir ayet-i kerime de şöyle geçmektedir: "Hani Rabbin meleklerle demişti ki: "Ben çamurdan bir insan yaratacağım. Ona tam şeklini verip ruhumdan da üflediğim vakit hemen onun için secdeye kapanın." ⁶⁸ Gazali burada "Allah'ın bedeni çamura, ruhu da kendine nisbet ettiğini söyleyerek bundan maksadın da Letaif-i Rabbaniye olduğunu söylemiştir. Letaif-i Rabbaniye ise "Allah güzeldir, güzeli sever" den dolayı Allah'tandır." ⁶⁹ demiştir.

3. BATI VE İSLAM DÜNYASINDAKİ TEZAHÜRLER

Buraya kadar açıklana kısımda sanat, estetik, iman, bilgi, Tanrı ve estetik ve etik konuları genel bir çerçevede felsefi olarak kısaca ele alınmıştır. Bunlar açıklanırken özellikle amaç sanatın iman ve islamî hayattaki tezahürlerine göz gezdirirken alt yapısına zemin hazırlamak olmuştur.

Sanat ve estetik dediğimiz kavramlarda gerek batı gerekse doğu toplumlarına baktığımız zaman her zaman somut bir karşılığı olmuştur. Ve özellikle İslam dünyasındaki sanatlarda bunların manaları çok geniş ve derin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Batı dünyasına göz gezdirirsek resim, heykel, müzik ve mimari alanlarda bu tezahürleri görmek mümkündür. İslam dünyasında ise sanat somut olarak hat, ebru, tezhip, mimari ve dini musiki alanlarında kendini göstermektedir.

Bütün bu ismini zikrettiğimiz yahut zikretmediğimiz sanat dallarının yapılışındaki yahut ihtiyaç duyulmasındaki amaç insanın yaratılışındaki 'güzel'i arama ve bulma güdüsüdür. Hz. İbrahim (a.s.) de olduğu gibi insanda iman nasıl fitrat üzereyse

⁶⁸ Sad suresi, 38/71-72.

⁶⁹ Naim Şahin, a.g.e., s. 106.

güzeli arama ve bulma da fitrattandır. Hadisi şerif de bunu desteklemektedir : « Her doğan çocuk fitrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar.»⁷⁰ Fırtat üzere doğmaktan kasıt islam fitratı olduğunda ittifak vardır. Ayrıca yine “Allah cemildir, cemel sahiplerini sever” gereğince fitratımızda güzel olan vardır ve insanlık tarihinden beri bu somut olarak bu zaman gelmeye devam etmiştir.

Kişinin inancı yaşantısını da derinden etkiler. Hatta kişi inandığı şeylere göre hayatını tanzim ve tasnif eder. Örneğin Müslüman olan bir kişi bir gününü ibadet vakitlerine göre ayarlar. Diğer insanlara göre bu durum anlamlı gelmeyebilir. Fakat inanç ve iman dediğimiz şey her kişide ve toplumda kendini somut olarak göstermektedir. İlmi anlamda gelişmiş olan yerlerde kişileri bir olayı anlatırken mantık çerçevesinde kanıtlarsanız ikna edebilme oranınız yüksektir. Hristiyan birine ise kendi dini ile ilgili bir şey söylediğinizde bunu kabul etmemesi düşünülemez. Dünya üzerinde her şey bu minvalde ilerlemektedir. Ve din, inanç, iman bu ayrımın en üstünde yer almaktadır.

Tanrının varlığının delilerinde de bunu tabiattaki nizam ve gaye delili bize net bir şekilde açıklar. İnsan güzel olanı sever. Yaptığı her şeyde de bunu taklit etmeye çalışır. Çünkü bu düzen, intizam ve ihtişam insanı etkiler. İnsana huzur verir. Ve bunu gerek ibadet yerlerinde, gerekse yazdığı yazıda uygulamak ister. Bu sadece yaptığımız işlerde değil iman dünyamızda da etkili bir şekilde yer alır. Camilerimizdeki süslemeler, hat ve tezhip çalışmaları bunlara büyük ve derin bir örnektir.

Batıda da aynı şekilde gerek mimaride gerekse resim ve heykel alanında bu mana kendini göstermektedir.

3.1. Resim

Kelime manası olarak “Varlıkların, doğadaki görünüşlerinin kalem, fırça gibi araçlarla kâğıt, bez vb. üzerinde yapılan biçimleri”⁷¹ açıklanıyor. Sanatı insanlık tarihinden başlatıyoruz. Resim de aynı şekilde ilkçağlarda mağaralardaki çizimlerden başlamış ve günümüzün dahi vazgeçilmez sanat dallarında biri haline gelmiştir. Zamanla gelişim göstermiş ve Hristiyan kültüründe kiliselerde, mimaride vazgeçilmez unsurlardan biri haline gelmiştir. İnsanlar anlatmak istedikleri duygu ve düşünceleri

⁷⁰ Buhari, *Tefsir (Rûm)*, 2

⁷¹ Türk Dil Kurumu, “*resim*”, <https://sozluk.gov.tr/>

resimler halinde ifade ediyor ve bu da insanların beğenisini kazandıkça ilerliyor. Bir çok kilisede bunun örneklerini görmek mümkündür.

Resim denilince akla geometrik şekiller de gelebilir ancak genelde ilk gelen şey insan tasvirleri gibi canlı resimleridir. Bu da dini olarak eserlere yansımıştır. İslam dininde canlı resmi çizmek hoş görülmemiş ve en güzelini Allah'ın yarattığı düşünülerek bundan uzak durulmuştur. Fakat Hristiyanlıkta ise böyle bir kural söz konusu olmadığından bir çok eserde çokça insan ve hayvan figürlerini görmekteyiz. Bir hadisi şerifte bu şu şekilde anlatılır: “Hz. Âişe validemizin perdesinin üzerinde kuş ve kanatlı at tasvirleri vardı. Efendimiz (s.a.v) onu görünce rengi değişti ve:“Ey Âişe, onu kaldır, zîrâ her eve girip onu gördüğümde dünya hatırıma geliyor!” buyurdular.”⁷²

Burada önemli bir noktada dikkatimizi çekmelidir. İslamda din ile dünya birbirinden ayrı değildir. sadece dünya için çalışılmaz dinle birlikte olmalıdır. Sonsuz mutluluğu zaten istersek dünya işlerinin de kişinin iyi olacağı düşüncesi hakimdir. Bu sebeple gerek peygamberimizin sözünde gerekse motiflerde bunu açıkça görmekteyiz.

3.2. Heykel

“Taş, tunç, bakır, kil, alçı vb. maddelerden yontularak, kalıba dökülerek veya yoğrulup pişirilerek biçimlendirilen eser, yontu, statü”⁷³ anlamına gelen heykel kelimesi bir sanat dalı olarak günümüzde devam etmektedir. Heykel sanatının da çıkış zamanı olarak ilkçağlar işaret edilse de amaç olarak inanç ön planda olmuştur. İnsanlar put denilen nesnelere tapmak için bu heykelin ortaya çıktığını öne sürmektedirler. Hatta 2019 da dünya kalıcı mirasına eklenen yeryüzünde bulunan en eski yer olarak atfedilen Göbeklitepe de buna önemli bir örnek olarak gösterilebilir.

MÖ 10000 yılına dayandırılan Göbeklitepe'nin bir kült merkezi olduğuna dair kanıtlar vardır. Bulunan merkezde T şeklindeki büyük taşlar, hayvan ve insan figürleri de buna kanıt olarak gösterilmektedir. Bu tarih kitaplarını değiştiren önemli merkez hala araştırılmaya devam edilmektedir. Fakat buradaki önemli nokta şudur. Bulunan en eski yerde dahi insanlar yerleşik hayata geçmeden kendilerine bir tapınak yapmakla uğraşıyorlar. Kendi evlerindense inancı öne çıkarıyorlar. İnancın ve imanının fitrî olduğu

⁷² Müslim, *Libâs*, 88-91.

⁷³ Tdk, “heykel”, <https://sozluk.gov.tr/>

bir kez daha kanıtlanmış oluyor. Yine oradaki taşlarda bulunan heykel ve çizimler de sanat ve estetiğe dair ilk somut örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Heykel sanatına İslamî açıdan bakacak olursak; İslamda ‘yaratıcıya şirk koşmama’ kuralı iman edilen hususların başında gelir. Şirk koşmak ortak koşmak manasındadır. Bu da Kur’an-ı Kerim’de “Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz.”⁷⁴ şeklinde açıklanmıştır. Heykel yaratıcı ile insan arasına bir aracı koymak manasına geldiği için İslam dininde yasaklanmış sadece Allah’tan yardım dilemenin daha doğru olduğu vurgulanmıştır.

3.3. Hat

İslam sanatlarına geldiğimiz vakit bunlardan en önemlisinin hat sanatı olduğunu söyleyebiliriz. “Yazmak, çizmek; kazmak; alâmet koymak” anlamlarındaki Arapça *ḥaṭṭ* masdarından türeyen ve “yazı, çizgi; çığır, yol” gibi mânalara gelen hat kelimesi (çoğulu *ḥuṭṭ* ve *aḥṭât*), terim olarak “Arap yazısını estetik ölçülere bağlı kalıp güzel bir şekilde yazma sanatı (hüsnü’l-hat, hüsn-i hat)” anlamında kullanılmıştır. Kaynaklarda genellikle “cismanî aletlerle meydana getirilen ruhanî bir hendesedir” şeklinde tarif edilen hat sanatı, bu tarife uygun bir estetik anlayış çerçevesinde yüzyıllar boyunca gelişerek süregelmiştir.”⁷⁵

Hat sanatında yazılar belirli bir düzene ve ölçüye tabidirler. Ve hat sanatçısı olmak yani hattat olmak ise uzun bir zaman gerektirir. Sabır ve sebat gerektirir. Bunlar olmadığı vakit ne güzel yazıdan ne de hattat olmaktan bahsedebiliriz. İslam sanatlarındaki en mühim mesele aslında kişinin inandığı, iman ettiği hakikatin sanatta kendini an be an göstermesidir. Hz.Muhammed (sav)’den bu yana Kuran-ı Kerim’in yazımına dikkat edilmiş, bu işlem özenle yapılmıştır. Bir kamyş bir mürekkep bir de kalemlle yapılan bu sanatın bugüne kadar kendini bu kadar geliştirmiş olması İslam’ın bir mucizesi olarak tanımlanabilir. Osmanlı döneminde zirvesini yaşayan hat sanatı Hattat Hamdullah, Şemseddin Karahisari, Hafız Osman gibi ünlü hattatları da bu sanata kazandırmıştır.

⁷⁴ Fatiha suresi , 1/5

⁷⁵ Uğur Derman, “hat”, TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), 1997, C. 16, s. 427.

Bu sanata sadece güzel yazı olarak bakılması değerini atfetmede eksik kalacaktır. Bir çok dilde güzel yazı vardır. Fakat hattın bu önemli merhalelere gelmesinde İslam'ın ve imanın gücünden bahsetmek gerekmektedir. “Allah güzeldir, güzeli sever” düsturunca ilerleyen bu medeniyetin gerek camilerinde gerek medreselerinde gerekse bir çok mekanlarında hat sanatı hem süsleme olarak hem de insana kendisini, iman ettiği şeyi hatırlatmada önemli bir rolü üstlenmiştir. “Hatta Kuran'ın vahiy eseri olan sözlerine görünür bir şekil vermesinden dolayı, sanatların en şerefliisi olarak telakki edilir.”⁷⁶ Şu anda baktığımız zaman hat sanatı olmayan bir cami düşünmemiz olanaksızdır. İşte estetik ve iman bu noktada tam olarak birleşmiş olmaktadır.

3.4. Ebru ve Tezhib

‘Su üstüne yazı yazmak’ olarak da bilinen ebru sanatı İslam sanatlarından bir diğeridir. İslamda resim olmadığı için batıdaki resim sanatının yerini almıştır diyebiliriz. Bu sanata da sadece resim gözüyle bakılmamalıdır. Yapılan her sanatta olduğu gibi ebru sanatında da her çizginin bir anlamı vardır. Genel olarak ‘doğadaki varlıklar taklid edilemez çünkü en güzelini yüce Allah yaratmıştır’ düşüncesiyle hareket edilir. Ve örneğin lale figürü bir olan Allah’ı temsil etmektedir.

Tezhib “Sözlükte “altınlamak” anlamına gelen tezhîb kitap sanatlarının önemli bir dalıdır.”⁷⁷ Bu sanatla uğraşan kişilere müzehhib denir. Kağıtta yazının bulunduğu yerin çerçeve kısmına bu sanat işlenir. Küçük motifler vardır. Özellikle yine hat ile birlikte yazılan Kuran-ı Kerim’lerin sayfalarında, sure başlarında, ayet sonlarında bu sanat kullanılmıştır. Ebrudaki gibi her motifin bir anlamı vardır.

3.5. Musiki

Müzik her dönemde insanın tüm duygularını anlatmak için kullanılan en etkili sanattır. Üzüntümüzde, sevincimizde, kelimelerle ifade edilemeyen tüm duyguları ifade etmektedir. Estetik bir duygudur.

⁷⁶ Titus Burekhardt, *İslam Sanatı Dil ve Anlam*, çev. Turan Koç, Klasik Yay.,3.b., s. 80.

⁷⁷ İnci Ayan Birol, “tezhip”, TDV İslam Ansiklopedisi, 2012, C. 41, s. 65.

“Müzik yalnızca zevk, neşe, aşk, hüznün ve eğlence katkısı değildir. Devlet, millet birliğini oluşturan; savaşta orduya duygu veren, yürüyüş ve hareketini düzenleyen de ses ve ritimdir.”⁷⁸ Arap toplumlarında müziğin develere ritm tutturmak için de kullanıldığı rivayetlerde geçmektedir.

Musıki insanın ruh halini yansıtır, dinginlik verir. Bu sebeple ilk dönemlerden günümüze kadar değişerek ve gelişerek gelmiştir. Ayrıca müzikle tedavi yöntemleri denenmiş, makamlara göre tasnifler yapılmıştır. Bu sınıflandırmalara göre “Rast makamının gözlere etkisi olduğu, insana sefa verdiği, felç illetine deva olduğu; Irak makamının korku ve kafası çalışmayanlara tesiri olduğu; Büzürk makamının zihni temizleyip iyi geldiği, zihni açtığı anlaşılmaktadır.”⁷⁹ Yine “sufilerin aklî ve asabi hastalıkların musıki ile tedavi edildiğinden bahsetmişlerdir. Bu konuda Serrac: “eskiler sevda (histeri) hastalığını hoş nağmelerle (tîb-i savt) ile tedavi ederlerdi. Bu sayede hastanın illeti zail olur ve sıhate kavuşurdu.” demektedir.”⁸⁰

İslamın gelmesiyle müzikte de değişiklikler meydana gelmiştir. Müzik ruhunu tevhide ve sevgiyi işleyen kelimelere bırakmıştır. “ Aişe (r.a.)’den rivâyet edilmiştir: “Birgün Ebu Bekir (r.a.) yanıma geldi. Ensardan iki kız benim yanımda Buas günü ensarın söylediği mersiyelelerden söylüyorlardı. Fakat bunlar meslekten şarkıcı değildi. Ebu Bekir (r.a.) *"Peygamber evinde şeytan düdükleri mi?"* diye çıkıştı. O gün bayram günüydü. Peygamber (s.a.s.): **"Ey Ebu Bekir! Her milletin bir bayramı vardır. Bu gün de bizim bayramımızdır."** buyurdu.”⁸¹ Peygamberimizin bu ve buna benzer hadislerinden dolayı müzik islamda haram kılınmamış, hatta ibadetlerde insanı manevi olarak teşvik ettiği de belirtilmiştir.

Peygamberimiz yine Kuran-ı Kerim okurken güzel sesli olanları teşvik etmiştir. “Ebu Hureyre diyor ki: bir keresinde Rasulallah mescide geldi, Kuran okuyan bir adamın kıraatini dinledi, sonra da bu kim? diye sordu. Abdullah b. Kays denilince: Bu adama Davud’un mizmarlarından bir mizmar verilmiştir, dedi.”⁸² Yine Peygamber Efendimiz Hazreti Bilal’in de güzel bir sese sahip olduğunu belirtmiştir.

Ezan sesinden bahsedecek olursak zamanla ezan okunurken makamklar tahsis edilmiştir. Bu makamların farklılıklarının nedeni ise biraz önce bahsettiğimiz

⁷⁸ Ahmet Şahin Ak, *Avrupa ve Türk-islam Medeniyetinde Müzikle Tedavi*, Ötüken Yay., 3.b., s.97.

⁷⁹ a.g.e., s.112.

⁸⁰ a.g.e., s.128.

⁸¹ Buhâri, İdeyn, 2, 3

⁸² Süleyman Uludağ, *İslam Açısından Müzik ve Sema*, Kabalıcı Yay., İstanbul,2012, s. 81.

makamların insan ruhu üzerindeki etkisindedir. Sabah namazının vakti insanların yavaş yavaş güne başladığı vakitlerdir. Ona göre saba makamı uygun görülmüştür. Akşam ezanının vakti ise kısa olduğu için hızlı kılınması gerektiği anlamında hızlı okunan ezana da evc veya segah makamları uygun görülmüştür.

3.6. Mimari

Esasen bu başlık başlı başına bir tez konusu olup konuyu derinlemesine incelemek gereklidir. Fakat genel hatlarıyla açıklamaya gayret edip özetlemeye çalışacağız.

Titus Burckhardt İslam Sanatı kitabının önsözünde şöyle söyler: “Eğer “İslam nedir? sorusuna, basit bir şekilde, İslam sanatına ait, söz gelişi, Kurtuba Camii’ni veya Kahire’deki İbn Tûlûn Camii’ni veya Semerkand’daki medreselerden birini veya hatta Taç Mahal’i göstererek karşılık verecek olsaydık, cevap, kısa olmakla birlikte, yine de geçerli olurdu; zira İslam sanatı onun adının delalet ettiği şeyi ifade eder ve bunu da belirsizliğe yol açmayacak şekilde yapar.”⁸³

Bu medeniyetin inancının ve imanının en somut göstergelerinden biri yapılan eserlerdir. Yüzyıllardır ayakta duran bu eserlerin her kıvrımında İslamın ve imanın nüvelerini görmek mümkündür. Gerek hat eserlerinde gerek oymacılıkta gerek ezan sesiyle bu bir bütündür. Her bir nokta tevhide ve teslimiyeti hatırlatmaktadır. Bunun bir göstergesi olarak kişi camiye girdiği zaman huzurla dolması bu yüzdendir. Sadece görüntü değil mana da kişiyi derinden etkilemektedir. İbadetlerde bir aşk ve şevk vermesi, insanın kendine dönmesi, kendini hissetmesi bu ince düşüncededir. Her ne yerde ne zaman olursa olsun içtenlikle yapılan her şeyin bir etkisinin olacağı açıktır. Günümüzde Müslüman olamayanlar dahi dinledikleri bir Kuran sesinden etkileniyorlar. Gezdikleri camilerden ilham alıyorlar. Bir Ayasofya bir Sultan Ahmet Camii bir Selimiye Camii bu eserlerin başında zikredilmelidir. Mermeri oyup Allah’ın adını yazdıran güç, kuvvet sadece işini sevmekle açıklanamaz. Rabbini sevmekle, Güzel’i sevmekle ve Güzel olana erişmek aşkıyla açıklanabilir.

Burada Mimar sinanı anmadan geçilmemelidir. ‘Koca Sinan’olarak da bilinen Mimar Sinan. bir Osmanlı mucizesi olarak tabir edilir. Yaptığı eserlerle adı hala dünya

⁸³ Titus Burckhardt, *İslam Sanatı Dil ve Anlam*, çev. Turan Koç, Klasik Yay.,3.b., s. 21.

üzerinde konuşulmaktadır. Her eserini incelikle düşünmüş uzun süreli, sağlam olması için gerekli önlemleri almış ve eserlerini inşa etmiştir. Fakat Mimar Sinan'ı anlatan bir dörtlüğe bakarak devam edelim:

“Allah’ım binbir adının hürmeti için
Sevgili Peygamberin izzeti için
Huzuruna yakınlığı için enbiyanın
Sır hazineleri için evliyanın
Padişah’ın arttır devletini
Ve düşmana karşı fırsat zaferini
Bu binanın sağlam olsun temeli
Dünya döndükçe dursun dengeli”⁸⁴

Bu derin dua ve niyazlarla yapılan eserlerin bugüne kadar ayakta, dimdik ve hala ilk günkü gibi insanları her defasında bir kat daha etkilemesi şaşırtıcı olmasa gerektir.

Genel olarak sanat dallarına baktığımız zaman bir camiide tezhip, hat, ebru, musiki ve mimari olarak hepsini görmemiz mümkündür. Çünkü İslam dininde tüm bunlar birbiri içinde mündemiçtir. Hepsinin insana hissettirdiği duygular ve olgular farklıdır. Burada bakmak ve görmek arasındaki farkı da bilmemiz gerektiğini söylemek isterim. Ancak görebilenler hissedebilirler ve manevi anlamda kârlı çıkarlar düşüncesindeyim.

4. AYET VE HADİSLERDE ESTETİK

4.1 Ayetlerde Estetik

- “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.”⁸⁵
- “Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.”⁸⁶

⁸⁴ Suphi Saatçi, *Bir Osmanlı Mucizesi Mimar Sinan*, Ötüken Neşriyat, 5. b., s. 73.

⁸⁵ Tin s. 95/4.

⁸⁶ İsra 17/70.

- “Dağları görür, onların durduğunu sanırsın; oysa bulutlar gibi hareket ederler. Bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah’ın sanatıdır. Şüphesiz ki O, yaptıklarınızdan tamamıyla haberdardır.”⁸⁷
- “Sen elbette üstün bir ahlâka sahipsin.”⁸⁸
- “İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlar bilmelidirler ki, biz güzel iş yapanların ecrini asla zâyi etmeyiz.”⁸⁹
- “Arş1, su üzerinde iken hanginizin daha güzel davranacağını denemek için gökleri ve yeri altı günde yaratan O’dur. Eğer sen, "Öldükten sonra mutlaka diriltileceksiniz" desen kâfirler derhal, "Bu büyü gibi bir düzmedir" derler.”⁹⁰
- “Onların söylediklerine sabret ve onlardan güzellikle ayrıl.”⁹¹
- “...yeryüzünü kupkuru ve cansız görürsün; üzerine yağmur indirdiğimizde ise (bir de bakarsın) canlanıp kabarıp ve her cinsten güzel bitkiler çıkarır.”⁹²
- “Biz, Allah’ın boyasıyla boyanmışızdır. Boyası Allah’ınkinden daha güzel olan kimdir? Biz ona ibadet edenleriz” (deyin).”⁹³

Ayet ve hadislerde belirtilenlere göre de insan fitraten güzeldir, Güzel’i sevmek ve istemek onda vardır. Hayatımızın her alanında güzel işler yapmayı Allah ve Rasulu bize bildiriyor. Ancak bu şekilde ebedi mutluluğa ve ebedi güzelliğe ulaşacağımızı belirtiyor. İnsan çift yönlü bir varlıktır. Hem maddi olarak fiziki güzellik de denebilir hem de manevi yani iç güzellik. Buna beden ve ruh ayrımı da diyebiliriz. Sadece bedeni beslemekle insan olmaz, aynı zamanda ruhun da beslenmesi eğitim alması gerekir ki kamil bir varlık olabilsin. İnsan her zaman en iyisini ister en başta kendisi için. Fakat bu hep birlikte olduğu vakit ebedi güzellik bizimle olacaktır.

⁸⁷ Neml 27/88.

⁸⁸ Kalem 68/4.

⁸⁹ Kehf 18/30.

⁹⁰ Hud 11/7

⁹¹ Müzzemmil 73/10.

⁹² Hac 22/5.

⁹³ Bakara 2/138.

İşte bu şekilde bizim ruh ve beden güzelliğimizin de yansımaları olarak sanatlar bizim karşımıza çıkıyor. İslam medeniyetindeki temel taşlar olan tevhid, iman, ihsan kavramlarının somut bir göstergesidir. Bir sarmaşık figüründen Allah'ın sonsuzluğunu görebilmek ancak İslamın getirdiği estetik bir tavidir.

4.2. Hadislerde Estetik

- " Güzel söz ve (namaza giderken) atılan her adım, bir sadakadır! Yol göstermek de bir sadakadır."⁹⁴
- Hz. Peygamber, en erdemli iman hangisidir diye sorulduğunda, "Güzel ahlak." diye cevap vermiş⁹⁵ ; kendisi, tekbirlerden sonra daima, "(Ey Allah'ım!) Beni güzel ahlaka eriştir, senden başka güzel ahlaka yöneltecek yoktur!"⁹⁶ () şeklinde niyazda bulunmuştur.
- "Hiçbir anne baba, çocuğuna güzel terbiyeden daha değerli bir bağışta bulunmamıştır."⁹⁷
- "Hz. Peygamber, sevimli ve iç açıcı olmayan kötü isimleri, güzelleriyle değiştirdi."⁹⁸ Çünkü güzellik de, zıddı olan kavramlar gibi, sözcüklerden yola çıkarak akıl ve gönüllere doğru hareket eder. Yine aynı şekilde güzel isim vermekle alakalı olarak: "Kıyamet günü sizler, hem kendi isimlerinizle, hem de atalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. Onun için, çocuklarınıza güzel isimler koyun." ⁹⁹ buyurmuştur.
- "Allah insana her işinde güzel davranmasını emredip yazmıştır. (Savaşta bile) öldüreceğiniz zaman öldürmeyi ihsan ile yapın. Hayvan keseceğiniz zaman da kesme işini ihsan ile/en güzel şekilde yapın. Kesecek kimse bıçağını bilesin ve hayvanı sakınleştirsin."¹⁰⁰

⁹⁴ Buhari, Cihad, 72.

⁹⁵ İbn Hanbel, IV/388.

⁹⁶ Tirmizi, De'avat, 32.

⁹⁷ Tirmizi, Birr, 33.

⁹⁸ Tirmizi, Edeb, 66.

⁹⁹ Ebu Davud, Edeb, 61.

¹⁰⁰ Müslim, Sayd, 57.

- "Kim İslam'da güzel bir işe öncülük ederse, hem kendi yaptığıının sevabını, hem de kendisinden sonra o güzel işi yapanların sevaplarını alır. Ne var ki, o güzel işi yapanların sevaplarından da hiçbir şey eksilmez."¹⁰¹

Hz. Peygamber, genel olarak eşyaya ve tek tek varlıklara, "*Allah güzeldir ve güzeli sever.*"¹⁰² nazarıyla muamele etmiştir.

Sanat, güzellik, zarafet, estetik, aslında Yüce Allah'ın eşsiz yaratışında ve sonsuz örnekleriyle görülmektedir. Adeta bu misaller, ilâhî cemâlin, yeryüzüne yansımadır. O'nun yarattığı her şeyde ayrı bir güzellik, insanları âciz bırakan eşsiz bir sanat görülür. Öyle ki, Kur'an'da Rabbimiz, "*sıbgatullâh*" yani Allah'ın boyasından, ve "*Boyası Allah'ınkinden daha güzel olan kimdir?*"¹⁰³ buyurarak tüm beşeriyete meydan okumuştur.

Allah, yarattığı her şeyi en güzel şekilde yaratmakla kalmamış insanın fitratına da güzelliği yerleştirmiştir. İnsan da , kendini yaratan ve yaşatan Rabbi gibi, güzeli sever ve güzellikleri görmek, yapmak, ve yetiştirmek ister. Aslında insanoğlu, bu alanda ne kadar çok maharet ve beceri gösterirse gösterebilir, neticede ortaya koyduğu eserler, sadece Allah'ın yarattığı güzellikleri taklit etmekten başka bir şey değildir.

Zarafet, denilince elbette Peygamberimiz, günümüz insanının aradığı ve muhtaç olduğu en güzel örnektir. Zira onun bütün hayatı, tevazu, sadelik ve doğallık ve güzel ahlaktan ibaretti. O'nda ki güzellik ve zarafet, onun tüm davranışlarına yansımaktaydı. Oturuşu kalkışı, yemesi içmesi, giyimi kuşamı, konuşması susması, ibadeti, ticareti, ziyareti, merhameti, tebessümü, kısaca her hâl ve hareketi ayrı bir güzellik timsaliydi. Sevgili Peygamberimiz, "*Allah'ım! Benim yaratılışımı güzel kıldığın gibi ahlâkımı da güzelleştir.*"¹⁰⁴ diye dua etmesi de çok manidardır.

Sonuç itibariyle güzellik ve estetik slâm sanatının vazgeçilmez ve temel unsurları olmuştur.

"Ey Rabbimiz! bize dünyada da güzellik ver, ahirette de güzellik ver. Ve bizi cehennem azabından koru."¹⁰⁵

¹⁰¹ Müslim, İlim, 15.

¹⁰² Müslim, İmân, 147.

¹⁰³ Bakara, 2/138.

¹⁰⁴ İbn Hanbel, I, 403.

¹⁰⁵ Bakara ,2/201.

SONUÇ

Genel olarak bakıldığında çalışmamızda estetik ve iman konularını geniş bir bakış açısıyla ele almaya gayret edildi. Öncelikle estetik kavramı hem batı hem de doğu felsefelerinde karşılığı araştırılıp açıklandı. Daha sonrasında iman kavramı ele alınarak estetikle olan bağı incelendi ve ortaya konulmaya çalışıldı.

Bunun sonucunda ilk çağdan bu yana gerek hristiyan teologlar gerekse müslüman düşünürler tarafından bu konunun genel anlamda ele alındığını gördük. Buradan hareketle İslam dininin temel kaynakları olan Kuranı Kerim ve hadisi şeriflerde konunun çokça ele alındığını tespit ettik.

Etik ve Estetik kavramlarının da birbirinden bağımsız olmadığını aslında sıkı bir bağ ile bağlanmış olduğunun ve bu ilişkinin nasıl açıklandığını araştırdık.

Bu bağlamda aslında estetik ve sanat alanının kişinin iman ve inanç dünyasında yadsınamaz bir yeri olduğu ve böylece kendini hem zihnen hem de fikren tatmin edilmiş hissettiği de apaçık ortadadır. Ve bunun da tezahürlerini gerek tabiatta gerek insan kendi fitratında gerekse düşünce dünyamız olmak üzere her alanda görmektedir. Ayet ve hadisler de bu düşünceyi desteklemektedir. İnsan fitratı gereği Hz. Adem'den bu yana hep Güzel'in peşinde olmuştur. Arayışlar bu minvalde ilerlemiş ve etkisini de göstermiştir. Yaratıcı-insan-ahlak-estetik ve iman kavramları çerçevesinde genel olarak çizilen bu çerçevede imanın insanın manevi dünyasına deruni olan etkisi ve bunun gerek estetik gerekse ahlaki olarak etkisi görülmektedir. Her ne olursa olsun iman kavramı insan kavramıyla bütünleşmiş ve tezahürlerini her alanda da göstermiştir. Tüm güzelliğin yine yüce yaratıcıdan geldiği sonsuz güzelin, iyinin ve mutluluğun yine yüce yaratıcıda olduğu görülmektedir. Buna kanıt olaraksa hem maddi olarak delillerde hem de manevi olarak kutsal kitaplarda örnekleri verilmeye gayret edilmiştir.

Sonuç olarak içinde yaşadığımız dünya bizi hem estetik ve sanat bakımından tatmin etmekte ve her an bizi bir olan yaratıcının varlığına götürmektedir. İnsanın varoluşundan beri görevi ve sorumluluğu da bunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- AK, Ahmet Şahin: *Avrupa Ve Türk-İslam Medeniyetinde Müzikle Tedavi*, Ötüken Neşriyat, 3. Basım, İstanbul, 2017
- AKARSU, Bedia: *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara,1975.
- AYDIN, Mehmet S.: *Din Felsefesi*, İzmir, İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014.
- AYVAZOĞLU, Beşir, “ilmü’l-cemal”, TDV İslam Ansiklopedisi, İSAM, 2000, Cilt 22, ss. 146-148.
- BOLAY, Süleyman Hayri: *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, 11. Basım, Nobel Kitap, 2013.
- BURCKHARDT, Titus: *İslam Sanatı Dil Ve Anlam*, Çev. Turan Koç, 3. Baskı, Klasik Yayınları, İstanbul, 2019.
- CEVİZLİ, Ahmet: *Felsefe Sözlüğü*, 3. Basım, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.
- ÇETİN, İsmail: *İman ve İnkârın Felsefi Temelleri*, 1. Baskı, Emin Yayınları, Bursa, 2010.
- : *John Locke’da Tanrı Anlayışı*, 1.Basım, Vadi Yayınları, Ankara, 1995.
- DOĞAN. Mehmet: *100 Soruda Estetik*, Gerçek Yayınevi,1. Basım, İstanbul, 1975.
- ECO, Umberto: *Çirkinliğin Tarihi*, Ed. Tankut Gökçe, 1. Basım, Doğan Kitap, İstanbul, 2009
- ERTÜRK, Nesrin: “A.G. Baumgarten’da Duyusal Bilginin Bilimi Olarak Estetik”, *Ulakbilge*, 2015, Cilt 4, Sayı 7, s.119.
- İŞİK, Aydın: *Din ve Estetik Felsefi bir İnceleme*, 2. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2013.
- KÜÇÜKALP, Kasım: *Zamansız Düşünceler*,1. Basım, Onto Yayınevi, 2017.
- KOÇ, Turan: *İslam Estetiği*, 5. Basım, İsam Yayıncılık, 2014.
- ÖZCAN, Hanefi: *Epistemolojik Açıdan İman*, 7. Basım, İfav, İstanbul, 2016.

- SAATÇI, Suphi: *Bir Osmanlı Mucizesi Mimar Sinan*, 5. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016.
- ŞANVERDİ, Mehmet: *İbn Rüşd'e göre İnanç ve İhtira Delilleri*, (yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007, s.50.
- TEKEL, Ayşe: "Estetik Yargı ve Estetik Yargıyı Etkileyen Faktörler", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2015 Aralık, ss. 149-157.
- TUNALI, İsmail: *Estetik*, 5. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998.
- : *Grek Estetik'i*, 3. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1983.
- : "Kant Estetik'i ve Problemleri", *Felsefe Arkivi* (2014) 1963, sayı 14, ss. 65-81.
- ULUDAĞ, Süleyman: *İslam Açısından Müzik ve Sema*, Kabalcı Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul, 2014.
- UYSAL, Enver: *Ahlaki Varlık Olarak İnsan*, Emin Yayınları, 1. Basım, Bursa, 2013.
- YETKİN, Suut Kemal: *Estetik*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938.
- : *Estetik Doktrinler*, Palme Yayıncılık, Ankara, 2007.
- : *Estetik ve Ana Sorunları*, İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul, 1979.